

Monika Kalin Golob

Jasna Mikić: Spol in jezik.

Ljubljana: Založba FDV, 2021.

175 str., (ISBN 978-961-235-956-0), 15,00 EUR

Opozorjanje na privzgojene in v družbi ustvarjene vzorce razumevanja ženskega in moškega, dvomi o »naravnem redu stvari«, raziskave o neenakosti, njeno razkrivanje in prizadevanja za družbo, ki bo vključujoča za vse in vsakogar, skladno z nekdanjim sloganom »Vsi drugačni, vsi enakopravni,« vsakič znova razburjajo in delijo (slovensko) javnost.

Ko vprašanje ženskega in moškega zaide na področje jezika, so odzivi branilk in branilcev »naravnega reda stvari« enako burni in žolčni, saj naj bi šlo pri vključujoči jezikovni rabi za poseg v jezikovni sistem, ki da takih intervencij ne sprejema oz. ga celo rušijo. Še več: v slovenističnem jezikoslovju še vedno najdemo argumente o jeziku kot sistemu, ki raste sam iz sebe in prinaša spremembe samodejno, če in kadar so potrebne. Tako nedavno tega v prispevku o naslavljanju nebinarnih oseb (7. 10. 2023: *Ne le jezikovno, predvsem etično vprašanje*; Delo, str. 14) Saška Štumberger z Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani izreka: »Jezikoslovno stališče je, da je slovnični spol nekaj drugega kot biološki in družbeni spol. Tukaj ni enačaja, rešitve pa so že v jeziku.« Zato meni, da »s stališča jezikoslovja /.../ ni treba iskati nobenih rešitev, ker so se vse oblikovale v jezikovnem razvoju«.

Jezik ni entiteta, ki bi se razvijala sama po sebi kot neko suvereno bitje, ne obstaja v praznem prostoru: uporabljamo, določamo in spreminjamo ga ljudje, predvsem pa z njegovo rabo soustvarjamo družbo, v kateri živimo. Razprave o jeziku in spolu so zato pomemben del ozaveščanja družbe o tem, da tudi jezik lahko prispeva k spolni diskriminaciji ali spodbuja vključenost; lahko sproža nestrpnost ali vodi v strpnost. Seveda je jezik le eden od kazalnikov neenakosti, a pomembno vpliva na vzpostavljanje razmerij v družbi, na razumevanje sveta in njegovo opomenjanje, na vzpostavljanje vloge žensk in moških; neenakost tudi jezikovno presegamo ali vzdržujemo – pogosto zelo subtilno. Tema, ki je od 70. let 20. stoletja predmet številnih študij in raziskav, je analitično zanimala tudi Jasno Mikić. Leta 2020 je objavila disertacijo *Jezik in družbena (ne)enakost spolov na trgu delovne sile* ter jo leta 2021 predelala v znanstveno monografijo *Spol in jezik* (Založba FDV, zbirka Ost).

Knjiga v sedmih poglavjih opredeljuje ključne teme in področja, jih terminološko ureja ter povezuje in razčlenjuje temeljna pojma *spol* in *jezik* v različnih jezikih, prikazuje seksistično rabo jezika bodisi na ravni semantike bodisi sistemskih (obrazilnih) oblik ter se pri tem sklicuje tudi na empirično (doktorsko) raziskavo jezikovne rabe na trgu delovne sile. Raziskava je inovativna prav zaradi meddisciplinarne obravnave: sociološke, jezikoslovne in sociolingvistične teorije in spoznanja je avtorica aplicirala na problematiko človeškega zaznavanja poklicnih poimenovanj. Z metodo ERP (*Event Related Potentials*) je merila možgansko dejavnost testiranih oseb med branjem povedi,

ki so vsebovale ta poimenovanja v ženski ali moški slovnični obliki. Rezultate raziskave, obširno sklicujoč se na predhodne študije, predstavlja v četrtem poglavju. Potrjuje, da so poimenovanja za moške delujoče osebe manj vključujoča ter ne predstavljajo žensk in moških enakovredno. Hkrati pa opozarja tudi na slabšalne konotacije nekaterih poimenovanj v ženski obliki, ki se jih je treba zavedati ob doslednem upoštevanju obojespolnih poimenovanj.

Navedbe o jezikovni živosti in samoodzivanju jezika, če in ko je to potrebno, zavrača Jasna Mikić v petem poglavju knjige ter ob tem ponuja pristope k jezikovnim spremembam za vključujočo rabo. Navaja dva taka pristopa: vpeljavo »neseksistične jezikovne preobrazbe« ali »feministično jezikovno preobrazbo«, kot ju poimenuje (str. 95–96). Oba obširno in temeljito predstavlja s pregledom in analizo literature od 70. let 20. stoletja, pri čemer opozarja tudi na pasti tovrstnih posegov in nasprotovanja spremembam v jezikovni praksi.

Zanimivo in prvo tako izčrpno je podpoglavje o mednarodni in slovenski jezikovni politiki glede vključujoče rabe (5. poglavje, str. 103–164). V njem natančno povzema zakonodajne in druge formalne podlage, dokumente in priročnike, ki predstavljajo tako rabo oz. k njej usmerjajo.

Enako dragoceno za nadaljnje raziskovanje jezika in spola je 6. poglavje, ki prinaša historiat neseksistične rabe jezika v Sloveniji. V poglavju avtorica razčlenjuje »sistemske in individualne spodbujevalce in zaviralce rabe neseksističnega jezika« (str. 121), nazorno prikazuje javne razprave, medijske prikaze in odzive. Poveden je pregled sprememb v jezikovnonormativnih priročnikih (slovnica, slovarji), ki navajajo k jezikovni vidnosti žensk. Poglavje zaključuje opis razprav po odmevnem sklepu senata Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani leta 2018, ki je za interne pravilnike predvidel izmenjujočo se rabo: enkrat v ženski, drugič v moški obliki, kar je povzročilo silovite odzive ter še danes zbujajo posamezne polemike, dvome, odpor in podporo.

Tovrstni (celo zelo nestrpni in sovražni) odzivi – ki pa niso značilni le za Slovenijo, ampak raziskave kažejo podobno tudi drugod – nas opominjajo, kako pomembno je prizadevanje za (spolno) vključujoči jezik in kako nujno je preseganje argumentov, ki jezikovni sistem izrabljajo za nasprotovanje spremembam preživetih jezikovnih rab in s tem prispevajo k ohranjanju razmerij med spoli, v katerih je ženska nevidna, zgolj vsebovana v moškospolnem poimenovanju, priponi ali obrazilu. Kot poudarja avtorica v sklepu (str. 144), je jezik »zato eden pomembnejših vidikov enakosti spolov, brez katerega se enakost ne more udejanjiti«. Iz samoumevne generične poimenovalne vključenosti ženske že desetletja tudi jezikovno izstopamo v samostojna poimenovanja nosilk funkcij, poklicev, dejavnosti in delujočih oseb ob enakovrednih moških poimenovanjih. Prav tovrstna raba v javnih nastopih in besedilih (študentke in študenti; kolegice in kolegi; poslanke in poslanci ipd.) je prispevala k večji vidnosti žensk v družbi.

Znanstvena monografija Jasne Mikić je prvo slovensko delo, ki interdisciplinarno povezuje vprašanja spola, delovne in družbene vloge žensk ter jezika. Prinaša poglobljene in jasne analize obravnavanih tem v tuji in domači literaturi, jih potrjuje z lastno raziskavo ter postavlja ogledalo tradicionalizmu in konservativizmu, tudi dela slovenskega jezikoslovja. Skoraj trideset let vztrajanja pri mnenju, da je moški slovnični spol

generični in zato spremembe niso potrebne, kaže svojevrstno zaprtost in premajhno vpetost nekaterih raziskovalk in raziskovalcev slovenskega jezika v aktualne znanstvene in družbene premisleke.

Knjiga Jasne Mikić (slovenskemu) jezikoslovju nalaga pomembno nalogo: ob možnostih in rešitvah za vključujočo jezikovno rabo, ki jih razčlenjuje avtorica v svoji razpravi, je treba iskati nove in nove, jih jezikovno in stilno analizirati, prilagajati različnim vrstam besedil, torej razmišljati o žanrsko specifičnih, si prizadevati za strpno utemeljevanje vključujočega jezika ter uporabnice in uporabnike jezika seznanjati o obvladljivih možnostih vključujoče rabe, ki besedilo in njegovo sporočilnost čim manj obremenjujejo. Zato je »s stališča jezikoslovja« potrebne še veliko dela.